

אין להטיל על צה"ל את האחריות לניהול ההתמודדות עם משבר הקורונה

מאיר אלרן וכרמית פדן

עם פריצת ה"גל השני" של מגפת הקורונה והקושי של הממשלה להתמודד בהצלחה עם המשבר הבריאותי-כלכלי-חברתי המשולב, מתרבים הקולות, גם בקרב פוליטיקאים בכירים ובכלל זאת בקואליציה הממשלתית, להטיל את האחריות לניהול המערכה על משרד הביטחון. חלקם אף קורא במפורש להטיל את האחריות לניהול ה"אירוע" כולו על צה"ל. אפשר לומר כי קריאה זו היא טבעית, בעיקר עקב האמון הרב שרושש הציבור לצה"ל. הגם שלוויכוח אשר למהות ולמידת מעורבותם של מערכת הביטחון בכלל ושל צה"ל בפרט יש הקשר פוליטי ברור, יש לבחון ברמה העקרונית ובנסיבות הנוכחיות האם ראוי שצה"ל יעמיק את מעורבותו בהתמודדות הלאומית עם המגפה ועם השלכותיה, והאם יש גבולות במסגרת הדמוקרטיה הישראלית שאותם רצוי שצה"ל לא יחצה. הנוסחה הראויה לעניין זה היא סיוע נרחב של צה"ל לפי הצרכים, אך ללא אחריות כוללת לניהול האירוע או היבטים מסוימים שלו. (מאמר זה נכתב בהמשך [למאמר קודם שעסק בסוגיה זו ופורסם ב-24 במארכ 2020](#)).

עם פריצת ה"גל השני" של מגפת הקורונה, ההתפשטות המחודשת של התחלואה והקושי של הממשלה להתמודד בהצלחה עם המשבר הבריאותי-כלכלי-חברתי המשולב, מתרבים הקולות, גם בקרב פוליטיקאים בכירים, כולל בקואליציה הממשלתית, להטיל את האחריות לניהול המערכה על משרד הביטחון. חלקם קורא במפורש להטיל את האחריות לניהול ה"אירוע" כולו על צה"ל. התבטאות בעניין מיוחסת בין היתר גם לשר הביטחון בני גנץ.

הקריאות להטיל את האחריות לניהול מגפת הקורונה על צה"ל נשמעות גם לאחר מינוי "הפרויקטור", במשרד הבריאות, שתפקידו העיקרי, כפי שהוגדר על ידי ראש הממשלה ב-23 ביולי, הוא לקטוע את שרשרת ההדבקה. גם בציבור מסתמנת תמיכה רחבה במסירת מושכות הניהול לידי צה"ל ומשרד הביטחון. [על פי סקר עדכני שפורסם בערוץ 12](#) (15 ביולי) 57 אחוזים מהציבור (54 אחוזים מהמשיבים המגדירים עצמם כמצביעי ימין ו-63 אחוזים מהמשיבים המגדירים עצמם כמצביעי מרכז-שמאל) תומכים בעמדת שר הביטחון לעשות כך. רק 20 אחוזים מתנגדים למהלך כזה.

אפשר לומר כי הקריאה להטיל את האחריות לניהול המשבר על מערכת הביטחון, ובתוך כך על צה"ל, הינה אך טבעית, ובעיקר בנסיבות הישראליות כשצה"ל זוכה לרמת אמון גבוהה מאוד בציבור. הגם שלוויכוח אשר למהות ולמידת מעורבות צה"ל ומערכת הביטחון בהתמודדות עם המשבר המשולב והחמור יש גם הקשר פוליטי ברור, הנובע מהרצון לזכות בהון פוליטי מניהול המגפה, מן הראוי לבחון שוב ברמה העקרונית ובנסיבות הנוכחיות האם אכן ראוי שצה"ל יעמיק את מעורבותו בהתמודדות הלאומית עם המגפה ועם השלכותיה, והאם יש גבולות במסגרת הדמוקרטיה הישראלית שאותם רצוי שצה"ל לא יחצה.

למשבר רב-הממדים והחריף שיצרה מגפת הקורונה נלווה גם משבר פוליטי מתמשך. לשילוב מסוכן זה הצטרף באחרונה גם משבר אמון חריף ונרחב של הציבור בשלטון וביכולתו להתמודד עם המשבר המשולב באופן מקצועי ויעיל. [על פי סקר ערוץ 13](#) (23 ביולי), 76 אחוזים מהנשאלים סבורים שהממשלה אינה מנהלת היטב את המשבר הכלכלי; 60 אחוזים אינם מרוצים מהאופן שבו ראש הממשלה מנהל את משבר הקורונה. גם [סקר עדכני של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה](#) (פורסם ב-26 ביולי) הצביע על אותה תופעה (רק 47 אחוזים מהנשאלים נותנים אמון בממשלה בטיפול ב-משבר הקורונה, 22 אחוזים פחות מהסקר הדומה האחרון שנערך באמצע מאי).

אין ספק שלצה"ל יש יכולות רבות, בעיקר בתחומי הלוגיסטיקה, משאבי כוח אדם, פיקוד ושליטה במצבי חירום, גמישות תפעולית, איסוף ומיצוי ידע וניסיון פעולה בתוך האזרחי. אלה באו לידי ביטוי ב"גל הראשון" של המגפה. במסגרת זו בלט פיקוד העורף שפעל כדי להעניק סיוע מגוון לאוכלוסייה בחירום ושיקף בכך את תפיסת "האחריות המרחיבה" המנחה את פעולותיו, שעיקרה מתן מענה הוליסטי במסגרת הסיוע האזרחי בחירום. עם זאת, הקריאה להטיל את האחריות הכוללת לניהול המאבק במגפה על צה"ל היא בעייתית בשל מספר סיבות:

א. אין זה מתפקידו של צה"ל לנהל משברים אזרחיים וקל וחומר במשבר הנוכחי, המתאפיין בהשלכות כלכליות וחברתיות עמוקות וארוכות טווח אשר יש להן גם משמעויות והשלכות פוליטיות אקטואליות ורחבות. זאת, שכן להחלטות הממשלה, לתכניות הכלכליות ולמענים המתגבשים כדי להתמודד עם המשבר המשולב יש רקע פוליטי הכרוך בתפיסות עולם ובעיקר בשיקולים קואליציוניים. הקשר כזה עלולה לייצר מגמות לא רצויות העשויות להוביל לפוליטיזציה של צה"ל, אם בפועל ואם בדימויו בציבור.

ב. הצבא חייב להתמקד בייעודו הביטחוני (הגנה על המדינה, הבטחת קיומה וניצחון במלחמה) ועשוי להזדקק בכל רגע למלוא כוחו ולמלוא הקשב למגוון משימות ביטחוניות. קבלת אחריות לניהול מגפת הקורונה, העלולה להימשך זמן רב ואף להסתבך במקרה של התפשטות בלתי מבוקרת של הנגיף, תסיט מהצבא משאבים ניכרים. יש לכך חשיבות כפולה בעת הנוכחית שכן נראה כי האתגר הביטחוני של ישראל מול איראן, חיזבאללה והזירה הפלסטינית תופס תאוצה בימים אלה, הגם שמדובר באתגרים מתמשכים.

ג. צה"ל מרכז עתה מאמצים להכיל את התחלואה הגוברת בקורונה בשורותיו ונדרש לבדוד, עד כמה שניתן, את מפקדיו ואת חייליו ממגע עם אזרחים, וודאי כאלה שיידבקו בנגיף.

ד. מימוש אחריות לניהול המשבר המשולב מחייב כישורים מקצועיים אזרחיים מיוחדים וניסיון נצבר בתחומי בריאות הציבור, הכלכלה והרווחה. לפיקוד צה"ל אין יכולות של ממש בתחומים אלה.

ה. גם בתחומים שלצה"ל יש בהם יתרונות מובהקים, כמו איסוף ידע, אין הוא בהכרח כשיר לתרגם בכל מקרה לצרכים הספציפיים של המשבר הנוכחי. כך, לדוגמה, אמנם לצה"ל יש יכולות רבות בתחום איסוף וניהול ידע אך מיצוי הידע הזה בתוך האזרחי המגוון והדינמי מהווה אתגר מורכב מאוד. בהקשר זה חשוב להזכיר שגם השב"כ מתקשה לתרגם את יכולות האיתור המתקדמות שלו לצרכים הדחופים של קטיעת שרשרת ההדבקה.

- ו. ניהול המשבר עשוי לחייב קבלת החלטות קשות, בעלות השלכות ישירות על הציבור הרחב. אחריות של צה"ל לניהול ההתמודדות עם השלכות הקורונה עלולה להביא למתח ביחסים בין הצבא לחברה. זאת, במיוחד במצב של תסיסה ציבורית, הפגנות מחאה והפרות סדר אפשריות, העשויות להתרחש במיוחד במצבים של מגבלות חריפות עד כדי סגר.
 - ז. העברת האחריות הכוללת לצה"ל תהיה הכרה פומבית בפשיטת רגל של המערכת האזרחית. אפשר וצריך למצוא דרך להקים מנגנון אזרחי יעיל יותר מזה הנוכחי כדי לנהל את המשבר, במסגרת האחריות של הדרג האזרחי, שיוודא תהליכים סדורים של קבלת החלטות וידאג לביצוען. מנהלת קורונה לאומית חזקה (בשונה מהסמכויות המצומצמות של "הפרייקטור"), בכפיפות לקבינט הקורונה, אמורה לתת מענה ראוי לכך.
 - ח. כל אלה מתווספים לציווי הבסיסי במדינה דמוקרטית, השולל הצבה של צבא בעמדת הנהגה וקבלת החלטות, גם כשהוא כפוף בצורה זו או אחרת לדרג מדיני.
- מגפה הקורונה מחייבת את כל האזרחים – כבודדים, כקהילות וכחברה – כמו גם את כל הגופים הממלכתיים, להירתם למיגורה במהירות האפשרית או למצער לצמצם את נזקה הקשים לטווח הקצר והארוך. המסקנה הנובעת מהניתוח לעיל היא שהנוסחה הראויה לשילובו של צה"ל, כחלק ממערכת הביטחון, צריכה להתבסס על העיקרון שלפיו על צה"ל לסייע כנדרש, גם באופן נרחב, לפי הצרכים, אך לא לקבל אחריות כוללת לניהול ה"אירוע" כולו או חלקיו. לדוגמה: ישראל מפגרת מאוד בשיעור החוקרים במערך הבדיקות האפידמיולוגיות יחסית למצב במדינות מפותחות. שילוב חיילים מצה"ל במאמץ חיוני זה, בהכשרה מקצועית קצרה ובעבודה מסביב לשעון, יכול לצמצם במהירות את הפער ולשפר מאוד את המעקב אחר התחלואה הגוברת ומתפשטת. בכל מקרה, על צה"ל, בעיקר באמצעות פיקוד העורף, לסייע למערכות האזרחיות, על פי החלטת הדרג המדיני, בפיקוח הדוק של הכנסת ובאופן מבוקר. זאת, תחת אחריותם וניהולם של המערכים האזרחיים בכל רמה ובכל נושא, כולל הרשויות המקומיות.